

# İSRAİL'İN DEZENFORMASYON STRATEJİSİNİ ÇÖZÜMLEMEK: GAZZE SALDIRILARI ÖRNEĞİ

Analyzing Israel's Disinformation Strategy: The Case of Gaza Attacks

Doç. Dr. Abdulkadir GÖLCÜ\* - Arş. Gör. Betül KARADENİZ DEMİRATA\*\*

Geliş Tarihi: 31.01.2024 | Yayına Kabul Tarihi: 27.03.2024

## Öz

Filistin sorunun bölgesel ve küresel düzeyde doğru şekilde anlaşılmasının önündeki temel engel hiç kuşkusuz tarihsel olarak Yahudi toplumu ve İsrail yönetimi tarafından üretilen teopolitik kökenli dezenformasyon girişimleridir. Bu girişimler tahrif edilmiş Tevrat ve Eski Ahit kaynaklı referanslarını kullanarak Filistin topraklarının Yahudi toplumuna ait olduğu dezenformasyonunu üretmeye devam etmektedir. Bunun en son örneği ise İsrail'in yıllardır sürdürdüğü saldırganlıklarına karşılık 7 Ekim 2023 tarihinde Gazze Şeridi'nin yasal hükümeti Hamas'ın silahlı kanadı İzzeddin el-Kassam Tugayları'nın İsrail'e karşı başlattığı "Aksa Tufanı" saldırısının ardından yaşanan dezenformasyon savaşımıdır. 2006 yılından beri İsrail tarafından fiziki olarak abluka altında tutulan Gazze, 7 Ekim tarihinden itibaren enformasyon akışını da engelleyen yeni bir ablukayı tecrübe etmek zorunda kalmıştır. İsrail yönetimi bu süreçte Gazze'de işlediği savaş suçlarını ve soykırımı gözlemlemek, yaşananları

## Abstract

The main obstacle to a correct understanding of the Palestine issue at the regional and global level is undoubtedly the theopolitically based disinformation initiatives historically produced by the Jewish society and the Israeli administration. These initiatives continue to produce disinformation that the Palestinian lands belong to the Jewish community, using references from the distorted Torah and Old Testament. The latest example of this is the disinformation war that took place after the "Aqsa Flood Attack" launched against Israel by the Izz al-Din al-Qassam Brigades, the armed wing of Hamas, the legal government of the Gaza Strip, on October 7, 2023, in response to Israel's continued aggression for years. Gaza, which has been physically blockaded by Israel since 2006, had to experience a new blockade that also prevented the flow of information as of October 7. During this period, the Israeli administration chose to implement a series of communication and disin-

\* Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, kadirgolcu@selcuk.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-7320-6745

\*\* Trabzon Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, betulkaradeniz@trabzon.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-1066-1684

kendi çıkarları doğrultusunda dünya kamuoyuna aktarmak için bir dizi iletişim ve dezenformasyon stratejisi uygulamayı tercih etmiştir. Bu çalışma kapsamında 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren İsrail'in Gazze saldırıları sürecinde uyguladığı iletişim ve dezenformasyon stratejileri Örnek Olay Çalışması yöntemi kullanılarak çeşitli örnekler üzerinden ele alınmıştır. İsrail yönetimi havadan ve karadan abluka altına aldığı Gazze'yi, bilgi akışı açısından da abluka altında tutarak askeri ve siyasi açıdan destekçilerini arttırmaya ve dünya kamuoyunu meşru müdafaa hakkını kullandığına inandırmaya çalışmıştır. Savaş süresince yerel bilgi kaynaklarının kısıtlı imkanları etkin şekilde kullanması, bölgesel haber ağlarının olağanüstü haber-bilgi üretme çabaları, bazı sosyal medya platformlarının küresel Yahudi-İsrail lobisinin baskılarına direnmesi; İsrail'in Gazze'ye uygulamak istediği enformasyon ablukasının ve dezenformasyon stratejisinin işlevsiz hale gelmesine neden olmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Dezenformasyon, Enformasyon Savaş Durumu, Haber-Bilgi Akışı, Strateji, Gazze Savaşı.

formation strategies in order to hide the war crimes and genocide it committed in Gaza and to convey what happened to the world public opinion in line with its own interests. Within the scope of this study, the communication and disinformation strategies implemented by Israel during the Gaza attacks since October 7, 2023 were discussed through various examples using the Case Study method. The Israeli administration has tried to increase its military and political supporters by blockading Gaza, which it has blockaded by air and land, in terms of information flow, and to convince the world public opinion that it is exercising its right to self-defense. The effective use of limited resources by local information sources during the war, the extraordinary efforts of regional news networks to produce news and information, the resistance of some social media platforms to the pressures of the global Jewish-Israeli lobby; It caused the information blockade and disinformation strategy that Israel wanted to implement in Gaza to become dysfunctional.

**Key words:** Disinformation, Information Warfare, News-Information Flow, Strategy, Gaza War.

## GİRİŞ

İsrail'in 75 yıldır işgal altında tuttuğu Filistin topraklarında sürdürdüğü insan hakları ihlalleri, siyasi ve kitlesel cinayetler, yurtsuzlaştırma ve illegal yerleşimci politikalarına karşılık Gazze Şeridi'nin yasal hükümeti Hamas'ın silahlı kanadı İzzeddin el-Kassam Tugayları, 7 Ekim 2023 tarihinde "Aksa Tufanı" adlı kapsamlı bir karşı saldırı başlatmıştır. Bu gelişmeler sonrasında İsrail, Gazze Şeridi'ni boşaltarak 2,5 milyon Filistinliyi Mısır'a sürgün etmeyi ve Gazze'yi tamamen işgal etmeyi amaçlayan acımasız bir saldırganlık ve kitlesel bir cezalandırma savaşının fitilini ateşlemiştir. Bu satırlar kaleme alınırken dördüncü ayını tamamlamak üzere olan Gazze Savaşı insanlık dışı saldırganlıklar ve soykırım girişimleriyle İsrail tarafından devam ettirilmektedir. 2006 yılından bugüne kadar Gazze Şeridi'nin havadan ve karadan yıllardır katı bir abluka altında tutulması; bu savaşla birlikte binlerce sivilin öldürülmesi, hastane, ibadethane ve yardım kuruluşlarının bile

bombalanmasını beraberinde getirmiş, bölgeyi büyük bir kaosa sürüklemiştir. Bu abluka nedeniyle Gazze Şeridi'ne insani yardım, gıda ve su gibi ihtiyaçların sunulması İsrail güçleri tarafından engellenirken; Gazze'den dünya kamuoyuna bilgi akışının da önüne geçilmek istenmiştir. Bu kapsamda bölgenin elektrik ve internet altyapısı tamamen yok edilmiş, sahadaki yerel ve uluslararası medya kuruluşları doğrudan hedef alınmış, 100'den fazla gazeteci öldürülmüş, bölgeye gazetecilerin girişi yasaklanmış ve askeri düzeyde manyetik patlamalarla bilgi teknolojileri için kullanılan teknolojik altyapıya zarar verilmiş, bölgeden bilgi akışını durdurmak için her türlü girişim denenmiştir.

Gazze Savaşı'na ilişkin İsrail yönetimi tarafından üretilen bilgi boşluğu yine İsrail tarafından uygulanacak ulusal, bölgesel ve küresel kamuoyunu şekillendirmek için de bir dizi iletişim ve dezenformasyon stratejisinin sahada uygulanmasını da beraberinde getirmiştir. İsrail'in orantısız güç kullanımı, sivil ayrımı gözetmeksizin yaptığı bombalamalar ve katliamlar, su kaynaklarını ve alt yapıyı yok etmesi, sivilleri göçe zorlaması gibi uluslararası hukuka aykırı birçok uygulama dünya kamuoyunun tepkisiyle karşılaşmıştır. Bu saldırganlık İsrail'in Holokost'tan bugüne kadar küresel kamuoyunda ürettiği mağduriyet söylemi ve Filistin realitesinin medyatik bağlamda çarpıtılmasının devamlılığını da İsrail açısından tehlikeye düşürmüştür. Bu nedenle İsrail ulusal düzeyde iç kamuoyunun konsolidasyonunu sağlamak ve uluslararası kamuoyundaki "mağdur" pozisyonunu korumak adına bir dizi iletişim ve dezenformasyon stratejisini planlı bir şekilde 7 Ekim'den itibaren uygulamaya koymuştur.

Teopolitik gerekçelerin yanı sıra, İsrail'in mağduriyet söyleminin ve dezenformasyon stratejilerinin Holokost'a dayandırılan tarihsel bir arka planı bulunmaktadır. Finkelstein'a (2003: 30) göre, Yahudi Diasporası ve İsrail; politik ve ekonomik çıkarları doğrultusunda ve küresel düzeyde zorda kaldıkları gelişmelerde Holokost'u bir mağduriyet aracı olarak sık sık kullanmaktadır. Klar ve arkadaşlarına (2013: 134-135) göre ise, 2000'lerden sonra İsrail'e karşı dünya kamuoyunda düşüşe geçen destek ve medyatik mağduriyet söylemi yeni bir iletişim stratejisinin uygulanmaya konmasına neden olmuştur. Bu yeni strateji ekseninde ulusal ve küresel düzeyde düşüşe geçen Holokost hassasiyeti ve algısına katkı sağlamak ve küresel düzeyde bir tehdit olarak sunulan İran'ın nükleer kapasitesini arttırması ikinci bir Holokost olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama sonrasında Hollywood ve Batı kökenli küresel medya organizasyonları Orta Çağ'dan fırlamış bir perspektifle "şey-

tanlaştırılmış” bir İran profili çizerken, İsrail de ulusal düzeyde benzer bir algının meşrulaşması için yoğun bir medya mesaisinin startını vermiştir. Akdoğan’a (2021: 499) göre, İsrail stratejik anlatı inşası çerçevesinde olumsuz anlatı üretiminde bu-lunarak bir taraftan İran’a yönelik benimsediği tutum ve sergilediği davranışları uluslararası toplum nezdinde meşrulaştırmaya, diğer taraftan da uluslararası siya-sete yön veren büyük güçleri İran üzerinde baskı kurmaya ikna etmeye çalışmak-tadır. Bu çerçevede İsrail, yürüttüğü dezenformasyon ve manipülasyon faaliyetleri ile dünya kamuoyunu kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmakta, ulusal ve küresel destekçisi olan küresel medya kuruluşları aracılığıyla gerçekte hiç-bir karşılığı olmayan manipülatif içerikleri dünya kamuoyuna rutin olarak servis etmektedir. Bu çalışma özelinde ise savaş dönemlerinde çok önemli olan medya üzerinden bilgi ve anlam üretme mücadelesi; İsrail’in Gazze saldırıları sürecinde uyguladığı dezenformasyon ve iletişim stratejileri üzerinden Örnek Olay Çalışma-sı yöntemi kullanılarak çeşitli örnekler ekseninde ortaya konulacaktır.

## 1. BİR SAVAŞ STRATEJİSİ OLARAK DEZENFORMASYON

Dezenformasyon, kasıtlı olarak üretilen yanlış ve aldatıcı bir grup içeriğinin ser-vis edildiği bir dizi iletişimsel eylemden oluşmaktadır. Bu nedenle, dezenformas-yonun yaratıcısı veya yayıcısı, hedeflenen alıcıları aldatmak ve onlar üzerinde etki yaratmak için bilgiyi amaçlanan sonuç doğrultusunda manipüle etmektedir (Ha-meleers, 2022: 130). Bu çerçevede dezenformasyon; siyasi hedeflerin devamlılığını sağlamak için haber öyküleri veya simüle edilmiş belgesel formatları olarak yayı-lan kasıtlı yalanlardır (Bennett ve Livingston 2018: 124). Bugün dezenformasyon dendiğinde; düşmanca propaganda, ideolojik saptırma, trolleme veya forumlarda ve sosyal medyada tartışmaların kötü niyetli bir şekilde denetlenmesi gibi çeşitli biçimler akla gelmektedir. Uygulama safhasında dezenformasyon için uygun bir strateji benimseyerek, gerçeği çarpıtmak, güvensizliği yaymak veya şüphe yarat-mak için genellikle ülkelerin, toplumların ve belirli hedef gruplarının özelliklerine göre uyarlanmış araçlar kullanılmaktadır. Özü itibarıyla dezenformasyon; alıcıla-rı aldatmaya, yanıltmaya, zarar vermeye veya siyasi, kişisel veya finansal kazanç sağlamaya yönelik yanlış ve/veya manipüle edilmiş bilgilerin kasıtlı olarak oluş-turulması ve yayılmasıdır. Kitle psikolojisi bağlamında ise dezenformasyon; kitle psikolojisinin ilkelerine dayalı tekniklerin, bir kalabalığın davranışlarını belirli bir eyleme yönlendirmek amacıyla onları meşgul etmek, kontrol etmek veya etkilemek için kasıtlı olarak kullanılması olan kitle manipülasyonunu başarmaktır (Agbedo

ve Krisagbedo, 2014: 18). Fallis'e (2009: 2-3) göre dezenformasyon birçok farklı şekilde ortaya çıkmaktadır:

- Dezenformasyon genellikle hükümet etkinliklerinde ve askeri faaliyetlerde etkili bir şekilde kullanılmaktadır.
- Dezenformasyon genellikle dikkatle planlanmış ve teknik açıdan karmaşık bir aldatmacanın ürünüdür.
- Dezenformasyon genellikle yazılı veya sözlü bilgidir. Ancak görsel öğelerle üretilmiş (üzerinde oynanmış fotoğraflar vb.) diğer yanlış bilgiler de dezenformasyon kaynağıdır.
- Dezenformasyon her zaman doğrudan aldatmayı amaçlayan kuruluş veya kişiler tarafından üretilmez.
- Dezenformasyon genellikle çok geniş bir alana yayılmakla (televizyonu olan herkese, internet erişimi olan herkese vb.) birlikte belirli kişileri veya kuruluşları da hedef alır.
- Dezenformasyonla yapılan aldatmada amaçlanan kurban genellikle bir kişi veya bir grup insandır.

Dezenformasyonun, yanıltıcı olması amaçlanan veya en azından yanıltıcı olması öngörülen, istenilen yanıltıcı bilgidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken konu dezenformasyonun doğrudan yanlış bilgi veren kaynaklardan gelmesi zorunluluğunun olmamasıdır. Örneğin, bir siyasi grup ya da figür tarafından kasıtlı olarak üretilmiş dezenformasyon içeren bir basın açıklamasının haber servisleri tarafından servis edilmesi ya da gündemde tekrarlanması da dezenformasyon yaymak olarak kabul edilmektedir. Ancak bu açıklamayı hazırlayanın aksine, haber servisleri halkı yanlış bilgilendirmemekte, sadece yanlış ya da kasıtlı bilginin dolaşıma girmesini, yayılmasını sağlamaktadır. Yani bir bilgi yayma sürecinin dezenformasyon sayılması için, bilginin yanıltıcı olduğuna inanan kişinin doğrudan bilginin kaynağı olması şart değildir. Ayrıca bilginin yanıltıcı olduğuna inanan kişinin asıl kaynak olması da gerekmez. Çünkü bilgi genellikle son kullanıcıya ulaşmadan önce birçok elden geçer. Bu araçlardan birinin bilginin yanıltıcı olduğuna inanması yeterli olabilir (Fallis, 2009: 6).

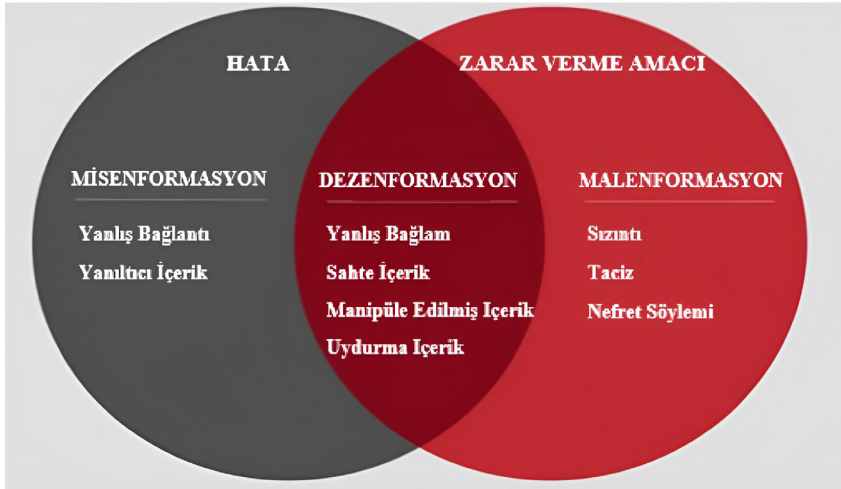
Bilginin işlenmesi ve yayılması konusunda uzun süredir belirli çalışmalar yapan ve konuya ilişkin bilimsel bir çerçeveye çizerek, öncelikli bir politika belirleme çabasında olan Avrupa Konseyi adına Claire Wardle ve Hossein Derakhshan (2017: 20) tarafından hazırlanan “*Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*” başlıklı raporda bilgi bozukluğu misenformasyon, dezenformasyon ve malenformasyon olmak üzere üç kategoride sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre;

**Misenformasyon:** Zarar verme amacıyla oluşturulmamış yanlış bilgidir.

**Dezenformasyon:** Bir kişiye, sosyal gruba, kuruluşa veya ülkeye zarar vermek amacıyla kasti olarak üretilmiş yanlış bilgidir.

**Malenformasyon:** Bir kişiye, kuruluşa veya ülkeye zarar vermek amacıyla kullanılan, gerçeğe dayalı bilgidir.

### Şekil 1: Bilgi Bozukluğunun Üç Türü



Kaynak: Wardle ve Derakhshan, 2017: 20

Bir savaş stratejisi olarak dezenformasyon ise dünya tarihinin önemli kesitlerinde çeşitli düzeylerde ve çok farklı ülkelerde kendisini göstermektedir. Özellikle her savaş döneminde düşman ordularının yanlış yönlendirilmesi için yapılan askeri girişimler, stratejik hileler, aldatmaca içeren açıklamalar ve kitlesel yönlendirmeler dezenformasyonun tarihsel varlığını kanıtlayan süreçlerdir. Modern çağın savaş alanları ise geleneksel çatışma modellerinin ötesine geçmiş, enformasyon üreten ve

dağıtan mecralara doğru bir genişleme yaşamıştır. Günümüzde, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, savaş stratejilerini derinden etkileyerek yeni bir boyut kazandırmış, stratejilerin yeni aktörler tarafından güncellenmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle kitle iletişim araçları ve medya teknolojilerinin gelişimi sonrasında oluşan bilgi hiyerarşisinin ilk aşamasında yer alan ham verinin işlenmesi aşaması; savaş stratejilerinde enformasyonu dezenformasyona ve malenformasyona dönüştürme aşamasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu işleme aşamasında uygulanan taktik ve stratejiler dezenformasyonun da oluşumunu şekillendirmektedir.

Bugün dezenformasyon; düşmanca propaganda, ideolojik saptırma, trolleme veya forumlarda ve sosyal medyada tartışmaların kötü niyetli bir şekilde denetlenmesi gibi çeşitli biçimlere evrilmiştir. Uygun bir strateji benimseyerek, gerçeği çarpıtmak, güvensizliği yaymak veya şüphe yaratmak için genellikle ülkelerin, toplumların ve belirli hedef grupların özelliklerine göre uyarlanmış araçlar ve mecralar kullanılmaktadır. Bir savaş gerçekliği ekseninde ele alındığında dezenformasyon, bir ülkenin askeri gücü ve planlarına ilişkin, hükümet veya istihbarat teşkilatları tarafından taktiksel siyasi saptırma faaliyetlerinde yayılan yanlış bilgilerin yayılması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda dezenformasyon kamu güvenliğini, toplum uyumunu tehdit edebilir, devlet kurumlarına ve medyaya olan güveni azaltabilir, bir ülkenin hükümetinin bütünlüğünü ve demokratik süreçlerini baltalayabilir, bir ülkenin yerel ve küresel olarak ekonomik refahına zarar verebilir (Zafoğa, 2022: 44).

Modern çağın savaş alanları, geleneksel çatışma modellerinin ötesine geçmiş, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte savaş stratejileri yeni bir boyut kazanmış ve dezenformasyon savaş stratejilerinde önemli bir süreç olarak kabul edilmiştir. Siyasette dezenformasyon ise, siyasal bir rakibin seçmen desteğini saptırmaya yönelik kasıtlı bir girişimdir ve muhalefete ilişkin araştırmaların ortaya koyduğu adayların savunmasızlıklarına dayalı yanlış imaları ve ifadeleri yaymayı içermektedir. Her iki durumda da yapılan girişimler, izlenen yollar ya da taktikler, gerçek bilgiyi işe yaramaz hale getirecek şekilde çarpıtmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bir içeriğin çarpıtılması aşamasında stratejik olarak dezenformasyon; sahte belgelerin, el yazmalarının, fotoğrafların, videoların dağıtımını veya kötü niyetli söylentilerin ve simüle edilmiş bilgisayar görüntülerinin yayılmasını içerebilir. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte Amerikan kökenli Bilgi/Enformasyon Savaş Durumu (Information Warfare) teriminin gündeme gelmesi, dezenformasyon süreçlerine ilişkin akademik ilginin artmasına ve bir dizi kavramsal çerçevenin oluş-

masına fırsat tanımıştır. Bilgi/Enformasyon Savaş Durumu; taktiksel bilgilerin toplanmasını, kişinin kendi bilgilerinin geçerli olduğuna dair güvenceleri, düşmanın ve halkın moralini bozmak veya manipüle etmek için propaganda veya dezenformasyonun yayılmasını, muhalif güç bilgilerinin kalitesini baltalamayı ve muhalif güçlere bilgi toplama fırsatlarının reddedilmesini içeren bir kavramlar dizinine dayanmaktadır (Agbedo ve Krisagbedo, 2014: 18-19). Bu bağlamda 1980'lerden sonra bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler, dezenformasyon sorunsalının küresel dünya gündemine girmesi ve ulusal ve küresel siyasal-toplumsal süreçleri etkisi altına alması kaçınılmaz bir sonuca dönüşmüştür. Özellikle soğuk savaşın sona ermesi, internet teknolojilerinin yaygınlaşması ve küreselleşmenin politik ve toplumsal etkileri; dezenformasyon tartışmalarının da yeni bir boyuta taşınmasını hızlandırmıştır.

## 2. YENİ DÜNYA DÜZENİNDE DEZENFORMASYON SAVAŞI

Tarih boyunca haber ve bilginin doğruluğunun ve güvenilirliğinin en önemli olduğu dönemler, kriz ve savaş dönemleri olmuştur (Akyüz ve Özkan, 2022: 67). Çünkü kriz ve savaş dönemlerinde taraflar birbirlerine üstünlük sağlamak için haber ve bilgiyi bir güç olarak kullanmaktadır. Günümüz dünyasında savaşlar her ne kadar ön saflarda çeşitli taktikler kullanılarak yapılsa da bu savaşlar temelde algıların yönetilmesi noktasında sürdürülmektedir. Algıların yönetilmesi ise haber ve bilginin sistematik bir şekilde kullanılmasından geçmektedir. Enformasyon ve bilgi savaşları olarak ifade edilen bu durum, yalnızca savaşa taraf olan devletler tarafından değil, küresel düzeyde irili ufaklı birçok aktörün ve lobi grubunun savaşa katılan ülkeler hakkında yaptıkları girişimlerle olumlu ya da olumsuz bir algı oluşturmak için yürütülmektedir (Babacan ve Tam, 2022: 76). Küresel dünyanın bilgi ve iletişim ve dijital dönüşüm tecrübeleri, savaş stratejilerini derinden etkileyerek onlara yeni bir boyut kazandırmış ve dezenformasyonun savaş stratejilerindeki merkezi konumunu pekiştirmiştir. Çünkü savaş ve kriz dönemlerinde devletlerden ve küresel odaklardan kaynaklanan çok yoğun dezenformasyon sorunları ortaya çıkmakta, bu dönemlerde medya etkin bir propaganda aracı olarak kullanılmaktadır. Savaş ve gerginlik dönemlerinde medyayı bir propaganda aracı olarak kullanan devletler, iç ve dış politikalarında enformasyonun sınırlanması, enformasyona sansür uygulanması ve dezenformasyon gibi çeşitli yöntemleri de kullanmaktadır (Yoloğlu, 2017: 14).



Savaş gibi gerginliğin had safhada olduğu bir durum karşısında doğruyu yanıtsızmayan bilgilerin toplum içerisinde dolaşıma girmesi mevcut gerginliğin daha da tırmanmasına neden olabilmektedir. Bu durumda toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme ve kamu yararı sağlama işlevleri olan medyanın varlığı daha da önemli bir hal almakta ve bir zarurete dönüşmektedir. Savaş döneminde resmi kaynaklardan elde edilmeyen, toplumu ayaklandırmak adına kasıtlı bir şekilde dolaşıma sokulan ve gerçekte hiçbir karşılığı olmayan bilgilerin önüne geçebilmek adına medya bir sigorta işlevini yerine getirmektedir. Dolayısıyla medyanın savaş dönemlerinde üstlendiği misyon, izlediği yol, haber dili, haberlerde kullanılan görseller, kaynaklar, haberin sunuş şekli vb. noktalar oldukça önem kazanmaktadır (Onar ve Uçurum, 2022: 1281). Bu bağlamda dezenformasyon; kitle iletişim araçlarının gelişimine paralel olarak kazandığı yeni anlamlar ve çağrışımlar ile günümüz dünyasında kritik uygulamaları tarif eder hale gelmiştir. Çünkü dezenformasyon; uluslararası düzlemde emperyalist güçlerin çıkarlarının önünde engel olarak gördükleri rejimleri değiştirmede, ulusal düzlemde ise siyasal iktidarların muhaliflerini etkisiz hale getirmelerinde ve toplumu kendi amaçlarına uygun şekilde manipüle etmelerinde sistematik olarak izlenen bir politika haline dönüşmüştür (Aşkın, 2014: 5).

Günümüzde dezenformasyon örneklerine bakıldığında; iletişim dünyasında medya aracılığıyla enformasyonun değiştirildiği, dönüştürüldüğü, çarpıtıldığı, ekonomik veya politik amaçlarla kamuoyuna sunulduğu yani bilginin dezenformasyona uğratılmış halinin servis edildiği görülmektedir (Çakmak, 2019: 1129). Avrupa Birliği politik öncelikleri ve çerçeve programları ekseninde oluşturulan Avrupa Dijital Medya Gözlemcisi (EDMO) ve Disinfo Laboratuvarları (EU Disinfo Lab, 2021), dezenformasyonun siber güvenlik için bir tehdit olduğunu ve bu tehdidin çeşitli nedenlere dayandığını dile getirmektedir. Bu platformlar kapsamında yapılan araştırmalarından yola çıkarak, ulus devletler ekseninde dezenformasyon ve siber güvenlik arasında dört yakınsama alanı olduğu bulgulanmıştır. Bu alanlar sırasıyla; dezenformasyonun dağıtıldığı “meca”, dezenformasyonu siber saldırılarla birleştiren “taktikler”, hem dezenformasyon kampanyalarının hem de siber saldırıların kurbanı olan “hedefler” ve “ayartma” dedikleri şey veya bu tür bir savaşın çekici doğasını içeren bir dizi gelişmedir. Bu anlamda devletler, askeri kapasitelerini destekleme ve dış politikada bir baskı aracı olarak kullanma noktasında siber uzaydan faydalanmaktadır. Ayrıca bu devletler, iletişim ve telekomünikasyon teknolojilerinde yaşanmakta olan gelişmeleri bir enformasyon savaşı tekniği şeklinde okuyarak, bu alanda da çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu kapsamda

tarihsel hafızanın tazelenmesi adına küresel haber ağı CNN'in 1991 yılındaki I. Körfez Savaşı esnasındaki yayın performansı ile başlayan ve daha sonra Bosna Savaşı ve Rusya Federasyonu'nun 1994–1996 yılları arasındaki Çeçenistan Müdahalesi ile internetin bir propaganda yöntemi olarak ilk kez kullanılması, yeni bin yılda yaşanacak dezenformasyon savaşımının çetin olacağına işaretini vermiştir. Akabinde yaşanan II. Körfez Savaşı, Afganistan ve Irak'ın Amerika öncülüğünde bir grup ülke tarafından işgali süreçlerindeki küresel düzeyde yürütülen medya ve kamuoyu stratejileri, dezenformasyon savaşımının profesyonel ekiplerce yürütülme-ye başladığını ispatlayan gelişmeler olmuştur. 2010 yılında başlayan Arap Baharı olayları kapsamında El Cezire'nin yayın politikası ile birlikte daha da gelişen ve yakın zamanda yaşanan pek çok olayda olduğu gibi uluslararası medya kuruluşları tarafından yapılan yayınlarla da çok boyutlu hale gelen yeni nesil enformasyon savaşımı; sosyal medya platformlarının kullanıcılarına sağladığı olanakların da muazzam katkısıyla son yıllarda ulusal ve bölgesel aktörlere yönelik etkili bir uluslararası müdahale aracı olarak kullanılmaktadır (Darıcı ve Özdal, 2017: 28).

Günümüz dezenformasyon savaşımına yönelik en iyi örneklerinden bir tanesi ise şüphesiz 2022 yılında başlayan Ukrayna-Rusya Savaşı olmuştur. Savaşın başlamasıyla birlikte hem Rusya'ya hem de Ukrayna'ya ait yasal kurumlar ve sıradan sosyal medya kullanıcıları, propagandanın da ötesinde gerçekleştirdikleri dezenformasyon faaliyetleriyle savaşı yönlendirmeye çalışmışlardır. Savaşın başladığı andan itibaren pek çok yalan, yanlış ve sahte bilgi dolaşıma sokulmuş, bu içerikler viral olmuş, bir dizi kitlesel ve küresel reaksiyona dahi neden olmuştur. Bu örnekte savaşın her iki taraf da düşmanın moralini bozmak, haklılığını kendi kamuoyuna göstermek ve iç kamuoylarını konsolide etmek, dünya kamuoyunun desteğini kazanmak için çeşitli enformasyon ve dezenformasyon stratejileri yürütmüş ve bugün de devam etmektedirler. Enformasyon akışının yoğun bir şekilde yaşandığı bu dönemde, enformasyonun işleme sürecinde yanlış bilgi ve sahte haberler de yoğun olarak içeriğe sızmıştır (Akyüz ve Özkan, 2022: 71). Özellikle Soğuk Savaş dönemini andıran bir kutuplaşmayla Avrupa ve dünya kamuoylarında Rusya karşıtı bir söylemsel üstünlük inşası için çok yönlü bir enformasyon işleme süreci yaşanmış, her iki taraf için de yoğun olarak dezenformasyon içeren medya içerikleri üretmeyi önceleyen bir strateji benimsenmiştir. Bu bağlamda dünya genelinde birçok alanda devam etmekte olan sıcak savaş bölgeleri için dezenformasyon savaşımı sürdüren devletler her ülkede bir ölçüde var olan ve bilinen dezenformasyon metotlarını mükemmelleştirmekle kalmamakta, yeni dezenformasyon metotları

da geliştirmek için çaba harcamaktadır. Yeni dezenformasyon stratejilerinin uygulanması için hem ulus devlet hem de küresel işbirliği yapılarında sorumlu devlet organları kurarak işletmek ve bu yapılar için dezenformasyon uzmanları yetiştirmek devletlerin öncelikli politikaları arasına girmiştir. Bu organlar ve uzmanlar dezenformasyon metotlarını o ülkenin halkına veya rekabet içinde olduğu ülkelerin halkına ve devletine karşı kullanmaktan çekinmezken; bu ülkelerdeki yeni bir insan, yeni bir toplum yaratma hırsı, hasım ülkeyi dize getirme ve dünyaya hâkim olma ideali bu faaliyetlere büyük bir enerji ve dinamizm de katmaktadır. Bu ideallerin kaynağı olan üniversal niteliğe sahip olma iddiasındaki ideoloji; dezenformasyon faaliyetlerinde aktif olunan her ülkede yerli ortaklar bulmayı da kolaylaştırmaktadır (Yayla, 2020: 130).

### 3. İSRAİL'İN DEVLET KAYNAKLI SİSTEMATİK DEZENFORMASYON STRATEJİSİ

Üç semavi dinin kutsal metinlerinde “Barış” ve “Selamet” şehri olarak anılan Filistin; verimli topraklarından ve coğrafi öneminden dolayı, beş bin yıllık tarihi boyunca birçok kez farklı medeniyetler tarafından ele geçirilmiş ve çeşitli yıkımlara maruz kalmıştır. Babillilerden, Perslere, Mısırlılardan, Müslümanlara ve Haçlılara kadar çok farklı medeniyetlerin farklı yönetim faaliyetlerini tecrübe eden Filistin toprakları, Osmanlı yönetimi sonrasında emperyalist, Siyonist ve teopolitik politikaların deneme tahtasına dönüştürülmüştür. 1850’lerden sonra Avrupa topraklarında filizlenen Siyonist hareket için de Filistin toprakları kutsal bir hedefe gidişin asıl mecrası olarak kodlanmış ve hareketin takipçilerinin nihai destinasyonu olarak açıklanmıştır. Bu nihai hedefin meşruiyet kazanması adına Siyonizm, Filistin’in Tanrı tarafından İbrahim peygamber itibarıyla Yahudilere sonsuza dek verildiğinin dolayısıyla bu toprakların Yahudilerin mülkiyetinde olduğunun altını çizerek Yahudilerin dirilişinin sadece ata topraklarında mümkün olabileceğini iddia etmiştir. Siyonist hareket ideolojik meşruiyet için adeta Yahudilerin kutsal kitabı Tanah’a demir atmış ve Filistin topraklarında kurmak istediği devlet için aradığı zemini de Tanah’a onaylatmıştır (Karahana, 2021: 181-182). Bu çerçevede Yahudi teolojisinin temel kaynaklarından olan Tevrat’a göre; seçilmişlik ve vaat edilmiş topraklar birbirine içkin olgulardır ve her biri birbirinin tamamlayıcı cüzüdüdür. Genel anlamda Siyonizm tabiri ise Arz-ı Mev’ud (Vaad Edilmiş Toraklar), yani Filistin dışındaki kalan bütün Yahudileri bu bölgede toplamak ve sonra da Süleyman Mabedi’ni Siyon Dağı üzerinde yeniden inşa etmek amacı olarak ifade edilmiştir.

İlk kez 19. yüzyılın son çeyreğinde bir Rus Yahudisi olan Nathan Birnbaum tarafından siyasal düşünceler literatürüne sokulan kavram, Theodor Herzl'e kadar duygusal, kültürel ve milli bir hareketi ifade ederken Herzl ile birlikte Siyonizm hareketi toprağa, yani devlete dayalı Siyasal Siyonizm'e dönüşmüştür (Duran, 2020: 140). 1900'lü yılların başından itibaren vaat edilmiş topraklar tezi varoluşsal bir perspektifle Batı basınında ve kamuoyunda dillendirilmiş ve küresel bir söyleme dönüştürme girişimleri de hız kazanmıştır. 1930'lardan sonra ise bölge, Hristiyan Batının tarihsel günahlarını çıkarma ve kendini affettirme adına bir dizi Siyonist politikaya göz yummayı ve Filistinlileri yok saymayı içeren bir dayatmayı tecrübe etmektedir. 1930'lardan bugüne bölgedeki dengelerin planlı şekilde bozulmasına hizmet eden küresel güçler, gün be gün bölgesel istikrarsızlıkları daha da arttırırken ve İsrail lehine bölge yapısının şekillenmesine hizmet eden kararlara da imza atmışlardır. Yaklaşık yüz yıllık bu tarihsel süreçte İsrail'in politik, ekonomik ve askeri eylemselliğinin tamamlayıcı unsuru din olmuş ve Yahudiler dini inanışları gereği, kendilerine belirli bir alandaki toprakların vadedildiğine inanmışlardır. İsrail'in günümüzdeki temel politikaları da, vadedilmiş toprakların tekrar ele geçirilmesine ve burada tam hâkimiyet tesis edilmesine dayanmaktadır. Dolayısıyla İsrail'in politik, ekonomik ve askeri çıkarlarını gerçekleştirmek için kullandığı dini söylemler iç kamuoyunda etkili ve elverişli bir motivasyonun oluşmasını da sağlamaktadır. Bu nedenle İsrail devletinin çıkarları ile dini söylem ve eylemleri arasında doğrusal bir bağlantı vardır (Emir, 2024: 208-209). Özellikle İsrail gibi politikaları büyük oranda dini temeller ekseninde şekillenen bir devletin Başbakanı Netanyahu'nun "Yeşeya kehanetlerini yerine getireceğiz" açıklaması, teopolitik stratejinin ispatı olarak kayıtlara geçmiştir (NTV, 2023).

Bugün küresel ve bölgesel politikayı doğrudan etkileyen ve pek çok devletin iç ve dış politikası çerçevesinde müdahil olduğu Filistin sorunu, uzun yıllardan beri çözüme kavuşturulamayan ve etkisini giderek arttıran bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir (Altun, 2020: 2009). İsrail-Filistin sorunun başlangıcı 19. yüzyılın sonuna kadar götürülebilse de sorunun çıkmaza girmesi 1948 yılında Filistin toprakları üzerinde eşitsiz bir planlamayla ve tek taraflı bir kararla İsrail devletinin kurulmasıyla görünür kılınmıştır. Filistin toprakları üzerinde işgalci ve dayatmacı bir süreçle İsrail devletinin kurulması, bugüne kadar etkisini devam ettirecek olan bir egemenlik ve varoluş savaşının fitilini ateşlemiştir. İsrail, arkasına aldığı uluslararası güçler ve bu güçlerin sağladığı siyasal, ekonomik ve askeri olanakların verdiği cesaret ve şımarıklık ile Filistin topraklarındaki işgal faaliyet-

lerine ve buna paralel olarak Filistin halkına yönelik insanlık dışı eylemlerine devam etmektedir (Köylü, 2018: 92). İsrail'in 1948'den itibaren Filistinlilere yönelik sürdürdüğü işgal politikası ve insanlık dışı saldırılarının en sonuncusu ve en kanlı olanı ise Gazze Şeridi'nin yasal hükümeti Hamas'ın silahlı kanadı İzzeddin el-Kasam Tugayları'nın İsrail'e karşı başlattığı "Aksa Tufanı"nın ardından başlamıştır. 2006'dan beri abluka altında tuttuğu Gazze Şeridi'ne her yıl düzenli aralıklarla saldıran ve bölgedeki kalkınma ve insani gelişme süreçlerini akamete uğratmayı amaçlayan İsrail'in, Gazze bölgesini insansızlaştırmaya yönelik resmi beyanları ve politikaları bulunmaktadır.

Gazze Şeridi'ne ve diğer Filistin topraklarına yönelik insansızlaştırma politikalarını açıkça beyan eden ve uygulayan İsrail; 7 Ekim 2023 tarihinde "Aksa Tufanı Operasyonu" ile başlayan olayları dezenformasyon temelli bir sürece çevirerek, bu tarihten beri insan haklarına ve savaş hukukuna aykırı bir şekilde Gazze'de sivil mekânları vurmaktan çekinmemiştir. İsrail; çocuk ve kadınların da aralarında bulunduğu binlerce insanı katletmekte, soykırım yapmakta (Arı, 2023: 19) ve Mısır'daki Sina Çölüne ya da Afrikadaki bazı ülkelere Filistinlileri göç ettirmek gibi politikalarının dünya kamuoyunda meşrulaşması için medyatik çabalar da harcamaktadır. İsrail yönetimi, meşru müdafaa sınırlarını aşan operasyonlar ve bombalamalar ile Filistin direnişini yok etmeye yönelik eylemlerin yanı sıra bölge halkını, tüm yerleşim birimlerini ve okul, hastane, fırın, yardım kuruluşları ve hatta çocuk parkları gibi sivil/insani tesisleri yok etmeye çalışmaktadır. Bu toplu yok etme girişiminin meşrulaştırılması adına İsrail yönetimi Arz-ı Mev'ud öğretisine dayandırarak teopolitik gerekçeler öne sürmekte, Amerikan medyasının Afganistan ve Irak işgallerinde yaptığına benzeyen "terörizm", "insansı hayvanlar" gibi medyatik korku unsurlarını da etkin şekilde kullanarak Filistinlileri bu unsurlarla ilişkilendirerek göçe zorlamaktadır. Teopolitik açıdan da Yahudi kutsal kitaplarından Talmud'da geçen "Goyim Öğretisi"ne dayandırılan "insansı hayvanlar" tanımlaması, dünya genelinde Yahudiler haricindeki bütün insanları insandan aşağıda ve hayvanlara yakın bir pozisyona yerleştiren sorunlu bir bakış açısından beslenmektedir (Meirison, vd., 2020: 122).

İsrail'in uluslararası hukuka, insan hak ve hürriyetlerine aykırı yürüttüğü bu saldırılar ve uyguladığı politikalar sonucunda, çoğunluğu çocuk olmak üzere yüz binlerce sivil hayatını kaybetmiş; okul, hastane ve ibadethaneler bombalanmış, yerleşim yerleri yerle bir edilmiş, milyonlarca insan kendi topraklarında ev-

siz bırakılmıştır (Akdoğan, 2023: 208). İsrail yönetimi, Gazze'ye karşı havadan, karadan ve denizden yürüttüğü insanlık dışı saldırıların bir benzerini ise dünya kamuoyunu yaşanan olaylar hakkında yanlış bilgilendirerek, dezenformasyon temelli haberler ve içerikler yayarak, olayları bağlamından kopartarak ve manipüle ederek, küresel medya ağlarındaki ilişkilerini etkin şekilde kullanarak, bölgeden bilgi alınmasını ve bilgi çıkışını engelleyerek yapmaktadır. Nitekim İsrail yönetimi, çeşitli iletişim stratejileri kullanarak Gazze'de gerçekleştirdiği devlet terörünü ve soykırımı meşrulaştırmaya, bölgede yaşanan insanlık dramının üzerini örtmeye çalışmaktadır. Eş zamanlı olarak Filistin topraklarındaki İsrail varlığının sebeplerini ise dini metinler, Tevrat temelli kehanetler ve Siyonizm kökenli stratejilerle açıklamaya çalışan İsrail yönetimi, çok yönlü bir dezenformasyon stratejisini de uygulamaya devam etmektedir. Bu kapsamda 1930'lardan beri İsrail yönetimi, Filistin topraklarında yaşanan olayların arka planını gizlemekte ve gelişmeleri kendi önceliklerine uygun şekilde bağlamından kopartarak kendi çıkarları doğrultusunda yeniden kurgulayarak ulusal, bölgesel ve küresel kamuoyuna aktarmaktadır. Filistin Direnişinin temel gerekçesi olan Filistin topraklarında yıllardır devam eden işgalci politikalarının ve hak ihlallerinin olduğunu bir kenara bırakan İsrail yönetimi direnişin reaksiyonları karşısında tüm dünya kamuoyunu meşru müdafaa hakkını koruduğuna, Filistinlilerin İsrail'in ve dolaylı olarak 'insanlığın' varoluşuna karşı bir tehdit olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır. Benyamin Netenyahu'nun 22 Ocak 2024 (O'Carroll, 2024) tarihinde uluslararası basına yaptığı açıklamada, Batı medeniyetinin güvenliğinin İsrail'den başladığını ve İsrail yönetiminin bölgede "terörizme" karşı verdiği mücadelenin Batı için de bir garanti olduğunu söylemesi dikkat çekmektedir. Bu bağlamda İsrail yönetimi kendi eylem ve politikalarını meşrulaştırmak için yalan haberlere, yanlış içeriklere, yanıltıcı iddialara ve profesyonel dezenformasyon stratejilerine başvurmaktadır.

İsrail yönetimi tarafından uygulanan dezenformasyon stratejilerinin bir süreç olarak görülmesi ve bu sürecin içinde bir dizi alt başlığın olduğu Gazze Savaşı'nda daha da görünür olmuştur. Öncelikli olarak tarihsel süreçte yaşanan olaylarda İsrail yönetiminin alışlagelmiş şekilde yaptığı; olayların sebep ve sonuçlarına ilişkin var olan gerçekliği örtme ya da çarpıtma ve yerine kurgulanmış bir gerçeklik ikame etme yaklaşımı Gazze Savaşı'nda da kendisini göstermiştir. Bu bağlamda İsrail yönetimi manipülatif içerikler, dezenformasyon teknikleri ve yalan haberler kullanarak Gazze'ye yaptığı saldırıların ardalanını ve bağlamını gizleyen bir dezenformasyon stratejisi benimsemiştir. Özellikle saldırıların ilk

günlerinde bir İsrail TV kanalı tarafından ortaya atılan “ Hamas’ın 40 İsraili bebeğin kafasını kestiği” (Anadolu Ajansı Teyit Hattı, 2023) yönündeki iddiası sosyal medya platformlarında hızla yayılmış ve bu iddia dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. İsrail medyası tarafından ortaya atılan bu iddiayı ABD Başkanı Joe Biden’da “Çocukların kafalarının kesildiği fotoğrafları göreceğimi hiç düşünmezdim” (DMM, 2023) şeklindeki açıklamalarıyla dezenformasyonun yayılım hızını ve maruz kalan insan sayısını arttırmıştır. Amerikan yönetiminin ilerleyen günlerde bu iddianın asılsız olduğunu dile getirmesi ise, yayılan içeriğin oluşan etkisini azaltmaya fayda sağlamamıştır.

İsrail yönetimi saldırıların ilk gününden itibaren pek çok yalan haberi dünya kamuoyuna servis ederken, bu süreçte CNN, BBC, DW, AFP, vb. küresel haber ağlarının da desteğini almayı başarmıştır. Bu sayede dezenformasyon içeren haberler ve bilgilerin küresel yayılımı hızlanırken, dünya siyasal kamuoylarındaki desteğin de İsrail lehine olduğu görülmüştür. Olayın ilk günlerinde üretilen ve dezenformasyon içeren benzer içeriklerde; İsraili sivillerin kalbinin söküldüğü (DMM, 2023), kasıtlı olarak İsrail’deki ilkokulların vurulduğu ve saldırılarda özellikle çocukların ve kadınların hedef alındığı (DMM, 2023; Küçükaksu, 2023), müzik festivalindeki saldırıda yaralanan bir kadının diri diri yakıldığı (DMM, 2023), Gazze’deki el-Ehli Baptist Hastanesini vuran füzenin Gazze tarafından ateşlendiği (Tosun, 2023a) gibi çeşitli asılsız iddialar yer almıştır. İlerleyen günlerde sistematik olarak asılsız iddia üretimine devam eden İsrail yönetimi, ulusal ve küresel yaygın medya mecralarını adeta bir dezenformasyon bombardımanına maruz bırakırken hem kendi kamuoyunda hem de küresel medya ağlarındaki bilgi akışını denetim altına alacak bir “editorial denetim” stratejisini de uygulamaya koymuştur.

İsrail yönetiminin Gazze’yi uzun yıllardır abluka altına alarak insanların hayatını devam ettirebilmesi için gereken su, yiyecek, ilaç gibi temel ihtiyaçlara ulaşımını engellemesi, 7 Ekim olayları sonrasında yeni bir boyuta taşınarak bilgi akışının da kesilmesine evrilmiştir. Esasında İsrail’in dünya kamuoyunu etki altına almak için başlattığı dezenformasyon stratejisinin tamamlayıcı bir aşaması olan bilgi akışının kesilmesi, İsrail yönetimi tarafından üretilen dezenformasyon içeren medya içeriklerinin etkisinin artması ve kalıcılığı için de hayati önem arz etmektedir. Bu kapsamda savaşın başlangıcından itibaren bölgede yaşananların kendi kontrolü dışında dünya kamuoyuna servis edilmesini önlemek için bilgi çıkışını engellemek isteyen İsrail yönetimi, çeşitli aşamalarda bu stratejiyi uygulamaya koymuştur. Bu-

nun için bilgi-iletişim ağlarını yok etme girişimleri, elektrik üretim ve dağıtım mekanizmalarının imha edilmesi, yakıt ve enerji kaynaklarının bombalanması gibi alt yapıya yönelik saldırılar gerçekleştirilmiştir.

İsrail yönetimi benimsediği dezenformasyon stratejisinin bir parçası olarak bilgi-iletişim teknolojilerinin kullanılması için gereken insan sermayesini de ikinci aşamada yok etmeyi planlamıştır. Özellikle medya kuruluşlarının çalışanlarının bölgeye girişini yasaklayan İsrail, Filistinli ulusal medya çalışanları ve gazetecileri hedef almış, bu kişilerin evlerini bombalamış ve ailelerini katleden saldırılar gerçekleştirmiştir. İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarının başladığı andan itibaren 100'den fazla gazeteci gerçekleştirilen saldırılar ile hayatını kaybetmiştir. Gazeteci Muhammed Abu Hweidy İsrail'in Shujaiya mahallesine düzenlediği hava saldırısında (Aljazeera, 2023), Hamza el Dahdouh ve Mustafa Thuraya İsrail'in Gazze'nin güneyindeki saldırısında (Khalil, 2024), Muntasır es-Savvaf İsrail'in düzenlediği hava saldırısında kardeşi ve bazı akrabalarıyla birlikte evlerinin önünde öldürülmüştür (Deveci, 2024). Görüldüğü üzere İsrail, Gazze'ye düzenlediği saldırılarda sivillerin yanı sıra birçok gazeteci ve medya çalışanını da hedef alarak öldürmüştür ve öldürmeye devam etmektedir. Ayrıca İsrail yönetimi uluslararası basın çalışanlarının Gazze'ye girişlerini yasaklarken, Gazze Savaşı yerine küresel medya ağlarındaki etkisini de kullanarak uluslararası basın kurumlarının dikkatini İsrail'e ve İsrail topraklarına düşen füzelere çevirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda yüzlerce haber üreten-ürettiren İsrail, küresel kamuoyunda inşa etmek istediği mağduriyet düşüncesinin yaygınlaşması için gereken çabayı göstermiştir.

İsrail yönetiminin dezenformasyon stratejisini uygulama sürecinde benimsediği ilginç taktikler, yıldırma çabaları ve yasaklamalar da söz konusu olmuştur. Tel Aviv ya da Kudüs merkezli haber aktarımlarında habercilerin içeriklerine müdahale eden İsrail güvenlik güçleri; Filistinlilere mikrofon uzatmayı yasaklarken, Filistin tarafının haklılığına ilişkin yayın politikası izleyen basın kuruluşlarına ve çalışanlarına da çeşitli saldırılar gerçekleştirmiştir. TRT, Habertürk, CNN Türk, gibi Türk medya kuruluşlarının çalışanlarına yapılan saldırıların yanı sıra; Reuters, El Cezire, AFP gibi küresel haber ağlarının çalışanlarından bazıları kasıtlı olarak öldürülmüş ya da saldırılara maruz kalmıştır. İsrail yönetiminin sansürleme çalışmalarına ilginç bir örnek ise Filistin topraklarına ve Gazze'ye girişine izin verdiği gazetecilerin Filistinlilerle iletişim kurmasını yasaklaması olmuştur. Ayrıca bu gazetecilerin hazırladıkları haberler için İsraili yetkililerden onay almaları gerek-



mekte ve haberler servis edilmeden önce de kontrolünün yaptırılması istenmektedir (RSF, 2023). Bu uygulama İsrail'in onayı olmadan bölgeden herhangi bir bilginin çıkmaması ve dolaşıma girmesinin istenmediğini kanıtlamaktadır. Bu sayede İsrail yönetimi, medyaya uyguladığı baskı ve yasaklama ile bölgede yaşananların dünya kamuoyuna aktarılmasını önleyerek bölgedeki saldırılarına ve katliamlara son vermesi yönünde oluşacak küresel kamuoyu baskısından kurtulmayı amaçlamaktadır. Amerikan hükümetinin Körfez Savaşları ve Irak İşgalinde kullandığı Embedded Journalism (İliştirilmiş Gazetecilik) tecrübesinden esinlenen İsrail yönetiminin; gazetecilik literatüründe yer almayan ama Affiliated Journalism (Bağlanmış Gazetecilik) olarak ifade edilebilecek bir uygulamayı hayata geçirdiğini göstermektedir. Sonuç olarak Gazze ve Filistin merkezli bilgi akışını durdurmak için her türlü girişimi uygulamaya koymaktan çekinmeyen İsrail yönetimi, bölgedeki insanların yaşam haklarını elinden aldığı gibi dünya kamuoyuna seslerini duyurmalarına da engel olmaktadır.

İsrail yönetiminin dezenformasyon stratejisinin bir ayağını da sosyal medyada yürüttüğü çalışmalar oluşturmaktadır. Uluslararası medyaya yönelik gerçekleştirdiği etki ve yönlendirme çalışmalarının bazı aşamalarda eleştirilere maruz kalması ve çeşitli sosyal medya mecralarında İsrail kaynaklı dezenformasyonların ifşa edilmesi İsrail yönetiminin sosyal medya platformları özelinde daha yoğun bir çaba harcamasına neden olmuştur. Fakat sosyal medya platformlarında içerik ve paylaşım denetiminin oldukça zor olması İsrail yönetimini, bu mecraların sahipleriyle iletişime geçmeye sevk etmiştir. Küresel medya ağlarındaki ilişkileri sayesinde elde ettiği desteği, sosyal medya mecralarının sahipleriyle etkileşime geçerek elde etmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Gazze Savaşı süresinde kendisini en çok zorlayan ve küresel gündemin şekillenmesinde oldukça önemli bir güce sahip olan X platformunun sahibi Elon Musk, İsrail yönetiminin daveti üzerine bölgeyi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretin temelinde İsrail'in dezenformasyon stratejisinin ve içeriklerinin X üzerinden yürütülen kollektif ya da bireysel çabalarla ifşa edilmesi, Filistin yanlısı grupların küresel kamuoyuna belirgin şekilde etki altına alması, İsrail'in askeri başarısızlıklarının Hamas tarafından sosyal medya platformlarında video kayıtları ile kanıtlanması, Batı ve dünya kamuoylarında Yahudi sempatisinin önemini yitirmesi, antisemitik propagandanın artışı, İsrail iç kamuoyundaki muhaliflerin konsolidasyonu, dünyadaki farklı Yahudi grupların İsrail karşıtı sosyal medya kampanyalarına destek vermesi ve sosyal medya kaynaklı küresel boykot kampanyalarının İsrail ya da Yahudi kökenli firmalar için önemli ekonomik kayıplara yol açması

gibi bir dizi neden yatmaktadır. Musk'ın siyasal düzeyde kendisine ve X platformuna yönelen baskıları azaltmak için İsrail'i ziyaret etmesi, bir anlamda İsrail'in yanında yer aldığını gösterme girişimi olarak değerlendirilmiş ve çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu ziyaretin İsrail'in dezenformasyon stratejisi açısından sonucu ise Gazze'ye Starlink üzerinden internet erişimi sağlayacağını ifade eden Musk'ın, gezi sırasında erişimin İsrail İletişim Başkanlığı'nın iznine bağlı olmasını kabul ettiğini açıklaması olmuştur (BBC, 2023). Bu gelişme İsrail'in dezenformasyon stratejisinin temelini oluşturan tek merkezden bilgi ve haber servisi yapılmasını destekleyen bir sonuç olarak değerlendirilmelidir.

İsrail yönetiminin dezenformasyon stratejisinin bir boyutunu da Hamas'ın yönetici kadrosu, faaliyetleri ve açıklamalarına ilişkin bir dizi yanıltıcı açıklama yapma ve çarpıtma girişimi oluşturmaktadır. Bu kapsamda Gazze'ye yardım kampanyalarının girişinin Hamas tarafından engellendiğini ve yardımların Hamas tarafından çalındığını resmi kaynaklar üzerinden açıklayan İsrail yönetimi, Hamas yöneticilerinin ise kasıtlı olarak bu faaliyetleri planladıklarını iddia etmiş ve Gazze halkının Hamas'a karşı harekete geçmesini talep etmiştir. Bu kapsamda uçaklardan el ilanları atacak kadar II. Dünya Savaşı'ndan kalma demode yöntemleri bile kullanmaktan çekinmeyen İsrail yönetimi, Hamas yöneticilerinin "şeytanlaştırılması" için geleneksel medya ve sosyal medya platformlarında kurgu içerikleri yaymış ve bu kişilerin başına ödül koyduğunu açıklamıştır. İsrail yönetimi eş zamanlı olarak kendi askeri gücünü ön plana çıkararak içerikleri daha fazla yaymayı tercih ederken, Hamas tarafından yayınlanan saldırı görüntüleri ve İsrail tarafının zayıplarının ise gerçeklikten uzak "dezenformasyon" içeren içerikler olduğu iddia eden haberler yayınlamayı tercih etmiştir. İsrail yönetimi Gazze Savaşı'na ilişkin ürettiği dezenformasyon girişimlerini akamete uğratabilecek her türlü enformasyon üretimi ve dolaşımını ise "dezenformasyon" olarak adlandırmış ve gerçeklikten uzak olduğunu öne sürmüştür.

#### 4. GAZZE SALDIRILARINDA UYGULANAN DEZENFORMASYON STRATEJİSİNİN AŞAMALARI

Dezenformasyon stratejilerinin çözümlenmesi, stratejinin geliştirildiği ve uygulandığı olay ya da süreçlere göre farklılık göstermektedir. İsrail'in Gazze Savaşı boyunca uyguladığı dezenformasyon stratejisini çözümlemek için çalışmanın amacına da uygun olduğu için yöntem olarak Örnek Olay Çalışması yöntemi tercih edilmiş-

tir. Nitel bir araştırma yöntemi olarak Örnek Olay Çalışması; bir ya da birden fazla olayı ya da olguları tanımlamak ve açıklamak amacıyla geliştirilen sistematik bir inceleme çabasıdır (Bromley, 1990). Yönteme ilişkin benzer bir tanımlama yapan Hagan (2006: 140) ise Örnek Olay Çalışmasını nitel çerçevede bir ya da birden fazla olayın derinlemesine incelemesi olarak tanımlamaktadır. Creswell'e (2007) göre Örnek Olay Çalışması; bireyden büyük şirketlere, küçük bir olaydan büyük dönüşümlere değişen analiz birimlerini kullanarak basit ya da karmaşık olguları inceleyen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım kapsamında veri toplama süreci çok farklı ve çeşitli veri toplama türlerinin ve araçlarının kullanılmasını gerektirirken, bu veriler ışığında bir sosyal teoriye katkı sunmaktadır. Dolayısıyla birçok araştırmacı Örnek Olay Çalışması yöntemini kullanarak olay, olgu ve süreçler üzerine yoğunlaşmakta ve bu örnekler üzerinden bir olayın ya da olgunun önemli özelliklerini, olaya etki eden faktörleri ortaya koyabilmektedir (Berg ve Lune, 2015: 356). Bu çerçevede çalışma kapsamında 7 Ekim sonrası yaşanan ve bugün hala devam etmekte olan Gazze saldırıları ve ablukası boyunca İsrail'in yürütmekte olduğu dezenformasyon stratejisi örnek olayı ele alınmıştır. Çalışmada örnek olayın detaylarını, onu etkileyen unsurları ve bu süreçte yürütülen iletişim ve dezenformasyon stratejisinin ele alındığı İsrail kaynaklı resmi açıklamalar ve dezenformasyon içeriklerini ifşa eden karşı açıklamalar ele alınmıştır. Olayın uzun bir süreç içerisinde cereyan etmesi nedeni ve çalışmanın zaman sınırlılığı nedeniyle olaya ilişkin İsrail'in dezenformasyon stratejisini ortaya koyan belirli açıklamalara odaklanılmıştır.

İsrail, Gazze'ye karşı havadan, karadan ve denizden başlattığı savaşın bir benzerini iletişim alanında da yürütmektedir. İsrail yönetimi, savaşın başladığı ilk günden itibaren Gazze'deki saldırılarıyla ilgili başta sosyal medya olmak üzere görsel ve yazılı medyaya yalan, yanlış, yanıltıcı birçok haberi servis etmekte olup, yalanlarla dolu anlatılarını gerçek olmayan fotoğraf, görsel ve videolarla desteklemektedir. Bu bağlamda İsrail yönetimi 7 Ekim'den bu yana yoğun bir şekilde dezenformasyon savaşı yürütmektedir. Bölgedeki insanlık dışı saldırılarını ve hak ihlallerini meşrulaştırmak adına gerçekleri sansürleyerek, çarpıtarak gizlemekte, bunun için dezenformasyon içeren birçok haberi dolaşıma sokmaktadır. İsrail, savaşın ilk gününden itibaren özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinden dezenformasyon savaşını sürdürmektedir. İsrail yönetimi öldürüldüğü, kaçırıldığı, işkence yapıldığı ya da esir alındığı iddia edilen İsraili kadınlar ve çocuklarla ilgili manipüle edilmiş görüntüler ve asılsız iddialar ile medyanın gücünü kullanarak "mağdur" rolünü oynamakta ve bu iddialar aracılığıyla Hamas'a yönelik olumsuz bir imaj çizerek savaştaki haklılığını

ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Örneğin sosyal medya platformlarında “ Hamas Direnişçileri Festivalde Yakaladıkları Bir Kızı Diri Diri Yaktı” (DMM, 2023) iddiasıyla görüntüler paylaşılmıştır. Bu iddianın doğru olmadığı ve görüntülerin Mayıs 2015’te Guatemala’da kaydedildiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde “ Hamas Direnişçileri 40 İsraili Bebeğin Kafasını Kesti” (Gündoğan, 2023) iddiası İsrail basınında yer almıştır ve daha sonra sosyal medya platformlarında hızla yayılmıştır. Bu iddiayla ilgili dünya kamuoyunda tartışmalar arttıktan sonra İsrail Ordu Sözcülüğü ellerinde bunu teyit edecek bir bilgi bulunmadığını ifade etmiştir. “Hamile Bir Kadın Hamas Tarafından İşkenceye Uğrayarak Öldürüldü” (Küçükaksu, 2023), “ Hamas Üyeleri Festivalden Aldığı Bir kadına, ‘Bu Kadın Esir Değil, Tecavüz İçin” (DMM, 2023) iddiaları ve “ Hamas Tarafından İşkence Gören, Öldürülen ve Yakılan Çocukların Dişleri” (DMM, 2023) iddiasıyla servis edilen fotoğraflar olmak üzere kadınlar ve çocuklarla ilgili birçok yalan haber dolaşıma sokulmuştur.

İsrail yönetimi, insanlık dışı saldırılarına ve yasa dışı bombalamalarına yürüttüğü dezenformasyon çalışmaları ile devam etmektedir. İsrail, Hamas’ın sivilleri kalkan olarak kullandığı iddiasını kullanarak hastaneleri, okulları, mülteci kampalarını bombalamakta, bu bombardımanlarını meşrulaştırmak için ise bu yapıların altında Hamas’a ait tüneller olduğu, bu tünellerde Hamas üyelerinin ve askeri mühimmatın saklandığı iddiasını öne sürmektedir. Örneğin İsrail’in hava saldırılarından kaçınmak için El-Ehli Baptist Hastanesine sığınan insanlar, İsrail tarafından yapılan roket atışıyla birlikte öldürülmüştür. Saldırının uluslararası kamuoyunda büyük bir yankı uyandırmasıyla birlikte İsrail yaptığı saldırıyı inkâr etmiştir ve suçlu olarak Hamas’ı hedef göstermiştir. Saldırının kimin tarafından yapıldığı açık ve net bir şekilde belli olmasına rağmen “Saldırıyı İsrail Değil, Hamas Yaptı” (Tosun, 2023a) iddiası dolaşıma sokulmuştur. Bu iddia başta ABD olmak üzere İsrail’i destekleyen Batılı ülkeler tarafından gelen açıklamalar ile desteklenmiştir.

İsrail tarafından ortaya atılan bir başka iddia ise Şifa Hastanesine düzenledikleri saldırısı sonrasında olmuştur. İsrail yönetimi, Şifa Hastanesinin altında “ Hamas’ın Komuta Merkezi Olduğu” iddiasında bulunarak hastaneye bombalı saldırı düzenlemiştir. Saldırıda açık bir şekilde siviller hedef alınmış olmakla birlikte saldırıyı meşrulaştırmak adına “Gazze’deki Şifa Hastanesinin Girişinde Vurduğumuz Ambulanslar Hamas Militanlarını Taşıyordu” (Erdoğan, 2023) iddiası ortaya atılmıştır. Ancak bu açıklamaların doğru olmadığı bölgede bulunan uluslararası basın kuruluşları tarafından servis edilen görüntüler ve yapılan açıklamalar

ile ortaya konulmuştur (Altun, Canlı ve Aydemir, 2023). Bu iddialar “Şifa Hastanesi’nin Altında Hamas Karargahı Var” (TRT Haber, 2023), “Gazze’deki Şifa Hastanesi’nde Hamas Üyeleri ile İsrail Askerleri Çatıştı” (DMM, 2023), “Hamas, Şifa Hastanesi’nde İsrail ile Çatışıyor” (Yıldızalp, 2023) şeklindeki asılsız açıklamalarla devam ettirilmiştir.

İsrail yönetimi, Gazze şeridinde yaşanan insani krizin temel nedeni olarak Hamas’ı göstermekte ve bu doğrultuda dezenformasyon üretimini sürdürmektedir. Bu bağlamda İsrail yönetimi, Hamas ve Kassam Tugayları ile ilgili gerçek olmayan yalan haber, fotoğraf ve videolar aracılığıyla bu iddiasını güçlendirmeye çalışmaktadır. İsrail tarafından ortaya atılan iddialarda Hamas, hem Gazze’deki hem de İsrail’deki sivillerin ölümünden sorumlu tutulmaktadır. Örneğin bazı sosyal medya hesaplarında “Hamas’ın Füzesi Sivilleri Vurdu, 20 Filistinli Öldü” (DMM, 2023) iddiası ile görüntüler paylaşılmıştır. Görüntünün Hamas’la ilgili olmadığı ve iddiaya konu olan görüntünün 2021 yılında DAES’in Bağdat’a düzenlediği bombalı saldırıya ait olduğu tespit edilmiştir. Yine bazı sosyal medya hesaplarında “Hamas Gazze’deki Tünellerin İnşasında 160 Filistinli Çocuğu Öldürdü” (DMM, 2023) iddiası dolaşıma sokulmuştur. Bu görüntülerin 2014 yılında dünya kamuoyunu Gazze’de yaşananlarla ilgili manipüle etmek amacıyla İsrail propagandası yapan Tablet dergisinin internet sitesinde yayımlandığı tespit edilmiştir. “Hamas Üyelerinin İsrail Yerleşim Yerlerine Girişini Gösteren Görüntü” (DMM, 2023), “Gazze’de Hamas Keskin Nişancısı Bir Kadını Vurdu” (DMM, 2024), “Hamas Direnişçileri İsraili Bir Sivili Öldürüp Kalbini Söktü” (DMM, 2023) gibi çeşitli iddialar, İsrail yönetiminin Hamas ile ilgili ortaya attığı asılsız iddialardan birkaç tanesidir. İsrail yönetimi Gazze’ye eşi benzeri görülmemiş saldırılar düzenlemekle birlikte uyguladığı dezenformasyon stratejisi ile bölgedeki insanlık dışı durumun sorumlusu ve tek suçlusunu Hamas’ı göstermektedir. Ancak İsrail yönetiminin saldırgan politikaları bölgede yaşanan insani krizin derinleşmesindeki temel etken olmakla birlikte sivil yerleşim alanlarını, hastaneleri, okulları sürekli olarak bombalaması ve bölgeye giriş çıkışı kısıtlayarak insani yardımların ulaştırılmasını engellemesi de bir diğer etkidir.

İsrail yönetimi, Gazze’de yaşananların dünya kamuoyuna anlatımında kontrolü elde tutmak ve tek elden bilgi çıkışı sağlamak adına dezenformasyon çabalarını sürdürmektedir. Bunun için de Gazze’deki enerji kaynaklarını ve internet altyapısını tamamen yok etmekte, bölgeden bilgi çıkışını sağlayan gazeteci ve medya

çalışanlarını öldürmekte ve tüm bunlara ek olarak bölgeden paylaşımında bulunan sivillerin görüntü ve videolarının sahte olduğunu iddia etmektedir. İsrail yönetimi belgesel çekimlerinden, kısa filmlerden vb. yerlerden alınan görüntüleri “Gazzeliler Sahte Görüntü ve Videolar Üretiyor” (Tosun, 2023b) iddiasıyla servis etmektedir. Sosyal medya platformlarında “Gazze’de Canlı İnsanlar Kefenlenerek Ölü Taklidi Yaptırılıyor” (DMM, 2023) şeklinde bir iddia ortaya atılmıştır. Ancak iddiaya konu olan görüntülerin Malezya’da bir cami içerisinde verilen cenaze işlemleri eğitimine ait bir bölümün olduğu tespit edilmiştir. Bir başka iddia ise “Hamasa’nın Propagandası: 3 Farklı Yerde Aynı Çocuk” (DMM, 2023) iddiası ile paylaşılan fotoğraftır. İddiaya konu olan fotoğrafın 2016 yılında Suriye’deki bir bombardımanın ardından çekildiği tespit edilmiştir. “Filistinliler Çocuklara Afyon Benzeri Şeyler Koklatıp Bilinçsiz Hale Getiriyor, Ardından Makyaj Yapıp Görüntüleri Dünyaya Gösteriyorlar” (DMM, 2023), “Filistinliler Uluslararası Medyayı ve Kamuoyunu Kandırıyor, Kameralar Önünde Yaralı Rolü Yapıyorlar” (DMM, 2023), “Annesinin Yanına Koştugu Hastanedeki Gazzeli Gencin Yaralı Olmadığı, Yaralanma Görüntülerinin Sahte Olduğu” (Tosun, 2023c) yönündeki çeşitli iddialar ile aslında İsrail yönetimi, Gazze’de insanlık dışı bir durumun yaşanmadığına dair bir anlatı inşa etmektedir. Bu anlatısını güçlendirmek için ise bölgeden servis edilen görüntü ve videoların Gazzeliler tarafından kasıtlı olarak üretildiği iddiasında bulunmaktadır.

İsrail yönetiminin Gazze’ye uyguladığı enformasyon ablukasını kıracak her türlü girişim ve dezenformasyon süreçlerine zarara verecek her türlü iletişim ve gazetecilik faaliyetleri de açık hedef olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda Gazze savaşı süresince bölgeyi terk etmeyerek dünyaya haber ve bilgi servisi yapan gazeteciler, İsrail istihbaratı ve ordusu tarafından hedef alınmıştır. Örneğin Beyt Hanun’da yaşananları dünyaya duyurmaya çalışan Filistinli gazeteci Hossam Shabat İsrail istihbaratının kendisine telefonla ulaşarak sosyal medya üzerinden yaptığı paylaşımları silmesini ve Beyt Hanun’dan ayrılmasını istediğini yoksa evini bombalamakla tehdit ettiğini belirterek, bölgeden ayrılmayı reddetmesinin ardından İsrail’in evini bombaladığını açıklamıştır (CNN Türk, 2023). Benzer bir durum Al Jazeera için çalışan Filistinli gazeteci Enes eş-Şerif tarafından tecrübe edilmiştir. İsrail ordusunun 7 Ekim’den bu yana devam eden saldırılarıyla ilgili yayın yapmasını engellemek için evini bombaladığını söyleyen Eş-Şerif; evinin bombalanmasının İsraili subaylardan Gazze Şeridi’nin kuzeyindeki Cibaliya Mülteci Kampı’ndan yayın yapmayı durdurması yönünde aldığı tehditlerden sonra gerçekleştiğini ifade etmiştir (Akman, 2023). İsrail ordusunun benzer bir saldırısı, gazeteci Mu-

hammed Halife'nin Gazze'nin orta kesimlerinde bulunan Nusayrat Mülteci Kampı'ndaki evini bombalaması ve Halife ile birlikte ailesinden çok sayıda kişinin vefat etmesiyle sonuçlanmıştır (Canik, 2023). Bölgeden alternatif bilgi ve haber çıkışını engellemek için her türlü saldırı planını uygulamaktan çekinmeyen İsrail ordusu ve istihbaratı Han Yunus kentinde Filistinli gazeteci Yasir Ebu Namus'un ailesinin evini de hedef alarak gazeteci Ebu Namus ve annesinin yaşamını yitirmesine neden olmuştur (TRT Haber, 2023).

## SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Filistin sorunun bölgesel ve küresel düzeyde doğru şekilde anlaşılmasının önündeki temel engel hiç kuşkusuz tarihsel olarak Yahudi toplumu ve İsrail yönetimi tarafından üretilen teopolitik kökenli dezenformasyon girişimleridir. Bu girişimler tahrif edilmiş Tevrat ve Eski Ahit kaynaklı referansları kullanarak Filistin topraklarının Yahudi toplumuna ait olduğu dezenformasyonunu üretmeye devam etmektedir. Sürdürülebilirliği dini metinlere dayandırılan bu iddialar, yaklaşık 150 yıllık bir dezenformasyon hikayesinin dünya tarihinde bir "gerçekliğe" dönüştürme çabasını da görünür kılmaktadır. Bu çerçevede Filistin sorunsalı İsrail kaynaklı tarihsel bir dezenformasyon sorunsalı olarak da ele alınabilir. Bu çalışma özelinde ise İsrail'in tarihsel süreçte uluslararası hukuku yok sayarak gerçekleştirdiği saldırılar ve ablukalar sonucunda yaklaşık 17 yıldır 2,5 milyon insan için bir açık hava hapisanesine dönüştürülen Gazze topraklarına başlattığı son saldırıların ve soykırımın dezenformasyon stratejisi ekseninde nasıl planlandığı incelenmiştir. İsrail, Gazze'deki insani varlığı sonlandırmak için her türlü saldırganlığı gösterirken, bu saldırganlığın dünya kamuoyuna yansımaları da planlı ve amaçlı bir dezenformasyon stratejisi üzerinden yürütmeyi tercih etmiştir. İsrail Gazze'nin dış dünya ile iletişimini kesmek, bilgi ve enformasyon akışını engellemek ve küresel medya mecralarına alternatif bilgi-veri girişini sonlandırmak için katı bir enformasyon ambargosu uygulamaktadır. İsrail yönetiminin sistematik dezenformasyon stratejisi, evrensel insan hakları arasında yer alan iletişim kurma hakkının Gazze topraklarında sonlandırılması için her türlü girişimin uygulandığını kanıtlamıştır.

İsrail yönetimi Gazze'de yaptığı katliamları ve savaş suçlarını küresel kamuoyunun dikkatinden kaçırmak için çeşitli aşamalardan oluşan bir dizi enformasyon ve dezenformasyon stratejisi uygulamaya koymuştur. Bu bağlamda İsrail, bölgede yaşanan olaylar hakkında ulusal, bölgesel ve küresel kamuoylarını kendi çıkarları doğrultusunda bilgilendirmek, Gazze kaynaklı bilgilerin dolaşıma girişini engelle-

mek, kendisini mağdur göstermek ve gerçekte herhangi bir karşılığı olmayan birçok bilgiyi servis etmek üzere bir dizi stratejiyi gerçekleştirmeye çalışmıştır. İsrail'in Gazze'de saldırılarına başladığı andan itibaren uyguladığı dezenformasyon ve iletişim stratejilerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- İsrail yönetimi, Filistin sorunu bağlamında gerçekleşen 7 Ekim saldırılarının arka planını gizlemekte ve yaşanan olayları bağlamından kopartarak aktarmaktadır.
- İsrail yönetimi, 7 Ekim saldırılarında yaşananları çarpıtmakta, saldırılara ilişkin bazı tartışmalı konuların aydınlatılmasına ilişkin girişimleri engellemektedir (Festival alanının bombalanması vb.).
- İsrail yönetimi, Gazze'nin yasal temsilcisi Hamas'ın meşruiyetini ortadan kaldırmak için terörizmle ilişkilendirmekte, hastane, ibadethane, okul, yerleşim yerleri gibi alanlara düzenlediği saldırıları meşrulaştırmakta, direnişçilerin "insan" olmadığı düşüncesini yaymaktadır.
- İsrail yönetimi, 7 Ekim saldırıları üzerinden mağduriyet üretmekte ve işlediği savaş suçlarını ve saldırganlığını meşrulaştırmaktadır.
- İsrail yönetimi, Gazze'ye giriş ve çıkışı engelleyerek abluka altında tutmakta, bölgeden bilgi akışını engellemeye çalışmakta ve uluslararası haber medyasına kısıtlamalar getirmektedir.
- İsrail yönetimi, Gazze'den bilgi çıkışını engellemek için enerji kaynaklarını ve internet altyapısını tamamen yok etmekte, gazetecilere saldırılar düzenlemekte ve öldürmektedir.
- İsrail yönetimi, Gazze'den bilgi akışını engelleyerek kendisini meşru bilgi kaynağı konumuna yerleştirmek istemektedir.
- İsrail yönetimi, uluslararası haber medyasının yanı sıra sosyal medya platformları üzerinde de hâkimiyet kurabilmek adına çeşitli girişimlerde bulunmakta, SpaceX Firmasının bölgeye uydu interneti hizmeti vermesini ikili ilişkilerle engellemektedir.
- İsrail yönetimi, gazetecilerin ailelerini ve yaşam alanlarını bombalayarak bölgedeki bilgi üretimini sona erdirmek istemektedir.



- İsrail yönetimi, askeri kayıplarını kendi iç kamuoyundan gizlemek için dezenformasyon yapmakta, farklı sayı ve bilgiler vermekte ve yayın yasakları getirmektedir.
- İsrail yönetimi, yazı ve montajlanmış görseller, videolar ile bot hesaplardan sistematik olarak dezenformasyon ve manipülasyon içeren içerikler yaymaktadır.
- İsrail yönetimi, dezenformasyon üretimi ve yayılımı için kamusal güvenilirliği ve etkisi olan önemli siyasi ve sosyal figürleri kullanarak dezenformasyon etkisini küresel boyuta taşımayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak 4 aydan uzun süredir devam eden İsrail yönetiminin saldırıları ile Gazze’de yaşayan tüm insanlar başta yaşam hakkı olmak üzere temel insani haklarından mahrum bırakılmıştır. Bu mahrum bırakılış ve insanlık dışı saldırılar nedeniyle, İsrail yönetimi tarafından uygulanan enformasyon ablukası ve uygulanan dezenformasyon stratejileri ile bölgesel ve küresel kamuoyuna aktarılmada zorluklara neden olmaktadır. İsrail yönetimi havadan ve karadan ablukaya aldığı Gazze’yi, bilgi akışı açısından da abluka altında tutarak askeri ve siyasi açıdan destekçilerini arttırmaya ve dünya kamuoyunu meşru müdafaa hakkını kullandığına inandırmaya çalışmaktadır. Fakat Gazze Savaşı süresince yerel bilgi kaynaklarının kısıtlı imkanları etkin şekilde kullanması, bölgesel haber ağlarının haber-bilgi üretme girişimleri, bazı sosyal medya platformlarının küresel Yahudi-İsrail lobisinin baskılarına direnmesi; İsrail’in Gazze’ye uygulamak istediği enformasyon ablukasının ve dezenformasyon stratejisinin işlevsiz hale gelmesine neden olmuştur.

## KAYNAKÇA

AGBEDO, Chris Uchenna ve KRISAGBEDO, Ebere Celina (2014). “Lying Honestly for Government: Linguistic Manipulation as Disinformation Strategy in Nigeria”, **Innovare Journal of Social Sciences**, Cilt: 2, Sayı: 4, ss. 16-27.

AKDOĞAN, İsmail (2021). “İran’a Yönelik Suudi Arabistan-İsrail Stratejik Anlatı İttifakı”, **İran Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 479-503.

AKDOĞAN, Yağın (2023). “İsrail’in Gazze Katliamı: UCM’ye Göre Savaş Suçu mu, Devlet Terörü mü?”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER)**, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 200-211.

AKMAN, Şeyma (2023). “Filistinli Gazeteci: İsrail, Gazze’deki Yayınımı Durdurmak İçin Evimi Bombaladı”, <https://www.haber7.com/dunya/haber/3374693-filistinli-gazeteci-israil-gazzedeki-yayinimi-durdurmak-icin-evimi-bombaladi> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).

AKYÜZ, Selman Selim ve ÖZKAN, Merve (2022). “Kriz Dönemlerinde Enformasyon Süreçleri: Ukrayna-Rusya Savaşında Dolaşıma Giren Sahte Haberlerin Analizi”, **International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)**, Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 66-82.

ALJAZEERA (2023). “Gaza Media Office Says 100 Journalists Killed since Israeli Attacks Began”, <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/23/gaza-media-office-says-100-journalists-killed-since-israeli-attacks-began> (Erişim Tarihi: 25.01.2024).

ALTUN, Ali (2020). “David Hare’in Bakış Açısıyla İsrail-Filistin Çatışması: Via Dolorosa”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 4, ss. 2009-2017.

ALTUN, Tuğba, CANLI, Enes ve AYDEMİR, Mücahit (2023). İsrail Ordusunun ‘Hamas Karargâhı’ Olduğunu Savunduğu Şifa Hastanesinden Sunduğu ‘Kanıtlar’ Eleştirisi Konusu Oldu”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-ordusunun-hamas-karargahi-oldugunu-savundugu-sifa-hastanesinden-sundugu-kanitlar-elestiri-konusu-oldu/3055047> (Erişim Tarihi: 15.12.2023).

ANADOLU AJANSI TEYİT HATTI (2023). “İsrail Ordusunun Kafası Kesilmiş 40 Bebek Bulduğu İddiası”, <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/israil-ordusunun-kafasi-kesilmis-40-bebek-buldugu-iddiasi/1816693> (Erişim Tarihi: 16.03.2024).

ARI, Yılmaz (2023). “Bir İnsanlık Suçu ve Soykırım Trajedisi: İsrail’in Filistinlilere Uyguladığı Devlet Terörü Nedeniyle Yargılanması Gerektiğine Dair Bir Değerlendirme”, **Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 5, ss. 16-38.

AŞKIN, Ahmet Cevdet (2014). **Dezenformasyonun Küreselleşmesi ve Bir Örnek Olarak Batı Basınında NATO’nun Kosova Harekâtı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BABACAN, Kazım ve TAM, Mehmet Sinan (2022). “The Information Warfare Role of Social Media: Fake News in the Russia - Ukraine War”, **Erciyes İletişim Dergisi**, Sayı: 3, ss. 75-92.

- BBC (2023). “Elon Musk İsrail’i Ziyaret Etti, Starlink Konusunda İsrail Hükümetiyle Anlaştı”,<https://www.bbc.com/turkce/articles/cndpe5n6yzzo#:~:text=Musk%2C%20C4%B0srail'in%20Gazze,dahilinde%20sunmay%C4%B1%20kabal%20etti%C4%9Fi%20belirtildi> (Erişim Tarihi: 16.03.2024).
- BENNETT, W Lance ve LIVINGSTON, Steven (2018). “The Disinformation Order: Disruptive Communication and the Decline of Democratic Institutions”, **European Journal of Communication**, Cilt: 33, Sayı: 2, ss. 122–139.
- BERG, Brube L. ve LUNE, Howard (2015). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Çev. Hasan Aydın, Eğitim Yayınevi, Konya.
- BROMLEY, David (1990). “Academic Contributions to Psychological Counselling: A Philosophy of Science for the Study of Individual Cases”, **Counselling Psychology Quarterly**, Cilt: 3, Sayı: 3, ss. 299-307.
- CANİK, Muhammed Emin (2023). “İsrail, Saldırılarını Sürdüğü Gazze’de Bir Gazeteciye Daha Öldürdü”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-saldirilarini-surdurdu-gazgede-bir-gazeteciye-daha-oldurdu/3090339> (Erişim Tarihi: 23.02.2024).
- CNN Türk (2023). “İsrail Zulmü Sınır Tanımıyor! Gitmeyi Kabul Etmeyen Filistinli Gazetecinin Evini Bombaladılar”, <https://www.cnnturk.com/dunya/israil-zulmu-sinir-tanimiyor-gitmeyi-kabul-etmeyen-filistinli-gazetecinin-evini-bombaladilar> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).
- CRESWELL, John W. (2007). **Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among Five Approaches**, London, Second Edition, Sage Publications.
- ÇAKMAK, Fatma (2019). “Medyada Dezenformasyon Sorunsalı ve Manipülasyonun Gücü: İdeoloji ve Söylem Açısından Seçim Haberlerinin Siyasal İletişimdeki Rolü”, **Selçuk İletişim**, Cilt: 12, Sayı: 2, ss. 1127-1154.
- DARICILI, A. Burak ve ÖZDAL, Barış (2017). “Enformasyon Savaşı Bağlamında Rusya Federasyonu-Türkiye İlişkilerinin Analizi”, **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 19-40.
- DEVECİ, Mustafa (2024). “İsrail’in 3 Ayda Gazze’de Katlettiği Gazeteci Sayısı Dünyada İki Yılda Öldürülenlerden Fazla”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-3-ayda-gazgede-katletti-gazeteci-sayisi-dunyada-iki-yilda-oldurulenden-fazla/3103923> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).

DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “ Hamas Direnişçileri Festivalde Yakaladıkları Bir Kızı Diri Diri Yaktı İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/624> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).

DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “ Hamas Direnişçileri İsraili Bir Sivil Öldürüp Kalbini Söktü İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/635> (Erişim Tarihi: 07.01.2024).

DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “ Öldürülen Hamas Direnişçilerinin Üzerinden Çıkan Gizli Belgelere Göre, Kasıtlı Olarak İsrail’deki İlkokullar ve Çocuklar Hedef Alınmış İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/638> (Erişim Tarihi: 16.03.2024).

DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). ABD Başkanı Joe Biden’ın ‘ Çocukların Kafalarının Kesildiği Fotoğrafları Göreceğimi Hiç Düşünmedim’ İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/634> (Erişim Tarihi: 16.03.2024).

DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “ Hamas Üyeleri Festivalden Aldığı Bir Kadına, ‘ Bu Kadın Esir Değil, Tecavüz İçin’ Diyor İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/663> (Erişim Tarihi: 28.12.2023).

DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “ Hamas Üyelerinin İsrail Yerleşim Yerlerine Girişini Gösteren Görüntü İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/640> (Erişim Tarihi: 20.12.2024).

DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “ Bunlar Hamas Tarafından İşkence Gören, Öldürülen ve Yakılan Çocukların Dışları” İddiasıyla Servis Edilen Fotoğraflar”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/684> (Erişim Tarihi: 28.12.2023).

DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “ Hamas’ın Propagandası: 3 Farklı Yerde Aynı Çocuk İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/676> (Erişim Tarihi: 15.03.2024).

DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “ Gazze’de Canlı İnsanlar Keşfedilerek Ölü Taklidi Yaptırılıyor İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/691> (Erişim Tarihi: 07.01.2024).

DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “ Filistinliler Çocuklara Afyon Benzeri Şeyler Koklatıp Bilinçsiz Hale Getiriyor, Ardından Makyaj Yapıp Görüntüleri Dünyaya Gösteriyorlar İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/701> (Erişim Tarihi: 07.01.2024).

- DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “Filistinliler Uluslararası Medyayı ve Kamuoyunu Kandııyor, Kameralar Önünde Yaralı Rolü Yapıyorlar İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/697> (Erişim Tarihi: 07.01.2024).
- DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “Gazze’deki Şifa Hastanesi’nde Hamas Üyeleri ile İsrail Askerleri Çatıştı İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/712> (Erişim Tarihi: 28.12.2024).
- DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “Hamas’ın Füzesi Sivilleri Vurdu, 20 Filistinli Öldü İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/711> (Erişim Tarihi: 28.12.2024).
- DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2023). “Hamas Gazze’deki Tünellerin İnşasında 160 Filistinli Çocuğu Öldürdü İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/725> (Erişim Tarihi: 20.12.2024).
- DMM (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi). (2024). “Gazze’de Hamas Keskin Nişancı Bir Kadını Vurdu İddiası”, <https://dbs.iletisim.gov.tr/hakikat/796> (Erişim Tarihi: 25.01.2024).
- DURAN, Mehmet Ali (2020). “Politik Siyonizm Ekseninde Yahudi Devleti Fikri”, **Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 1, ss.135-158.
- EMİR, Mehmet (2024). “İsrail’in Hamas Savaşı Bağlamında Teopolitik Motivasyonu İle Müttelik İlişkinin Bölgesel Etki Analizi”, **UPA Strategic Affairs**, Cilt: 5, Sayı: 1, ss: 204-226.
- ERDOĞAN, Muhammed Nuri (2023). “Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, Gazze’de Vurulan Ambulanların ‘Hamas Militanlarını Taşdığı’ İddiasını Yalanladı”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dezenformasyonla-mucadele-merkezi-gazze-de-vurulan-ambulanslarin-hamas-militanlarini-tasidigi-iddiasini-yalandi/3044468> (Erişim Tarihi: 15.12.2023).
- EU DISINFO LAB (2021). “Why Disinformation is a Cybersecurity Threat”, <https://www.disinfo.eu/advocacy/why-disinformation-is-a-cybersecurity-threat/> (Erişim Tarihi: 28.12.2023).
- FALLIS, Don (2009). “Conceptual Analysis of Disinformation”, [https://www.researchgate.net/publication/42101173\\_A\\_Conceptual\\_Analysis\\_of\\_Disinformation](https://www.researchgate.net/publication/42101173_A_Conceptual_Analysis_of_Disinformation) (Erişim Tarihi: 02.01.2024).

FINKELSTEIN, Norman G. (2003) **The Holocaust Industry: Reflections on the Exploitation of Jewish Suffering**, Verso, Second Edition, London,

GÜNDOĞAN, Barış (2023). “Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, ‘ Hamas direnişçileri 40 bebeğin kafasını kesti’ İddiasını Yalanladı”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dezenformasyonla-mucadele-merkezi-hamas-direniscileri-40-bebegin-kafasini-kesti-iddiasini-yalanladi-/3017035#:~:text=Cumhurba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20%C4%B0leti%C5%9Fim%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Dezenformasyonla%20M%C3%BCadele,kesti%22%20iddias%C4%B1n%C4%B1n%20do%C4%9Fru%20olmad%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20bildirdi> (Erişim Tarihi: 05.01.2024).

HAGAN, Frank E. (2006). **Research Methods in Criminal Justice and Criminology**, Pearson, London.

HAMELEERS, Michael (2022). “Populist Disinformation: Are Citizens With Populist Attitudes Affected Most by Radical Right-Wing Disinformation?”, **Media and Communication**, Cilt: 10, Sayı: 4, ss. 129-140.

KARAHAN, Semiha (2021). “Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt: 13, Sayı: 2, ss. 177-213.

KHALIL, Shaimaa (2024). “Al Jazeera Bureau Chief’s Son Hamza Al-Dahdouh Among Journalists Killed in Gaza”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67905566> (Erişim Tarihi: 30.01.2024).

KLAR, Yechiel, SCHORI-EYAL, Noa ve KLAR, Yonat (2013). “The “Never Again” State of Israel: The Emergence of the Holocaust as a Core Feature of Israeli Identity and Its Four Incongruent Voices”, **Journal of Social Issues**, Cilt: 69, Sayı: 1, ss. 125-143.

KÖYLÜ, Murat (2018). “İsrail’in Filistinli Gençlere Yönelik İnsan Hakları İhlalleri”, **Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu**, Sayı: 1, ss. 63-95.

KÜÇÜKAKSU, Irmak (2023). “Videonun Hamas Tarafından İnfaz Edilen Hamile Kadını Gösterdiği İddiası”, <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/gazze/videonun-hamas-tarafından-infaz-edilen-hamile-kadini-gosterdigi-iddiasi-/1816763> (Erişim Tarihi: 15.12.2023).

MEIRISON, Meirison, RIDHO, Muhammad, TAJUDDIN, Elfi ve TRINOVA, Zulvia (2020). “Jewish Faith, Talmud, And Zionist in Islamic Review”, **Majalah Ilmu Pengetahuan dan Pemikiran Keagamaan Tajdid**, Cilt: 23, Sayı: 2, ss. 118-125.

NTV (2023). "Netanyahu'dan Gazze'ye Kara Harekâtı Hazırlığında 'Yeşaya Kehanetleri' Vurgusu: Yeşaya Kehanetleri Nelerdir?", <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/netanyahudan-gazze-ye-kara-harekati-hazirliginda-yesaya-kehanetleri-vurgusu-ye-saya-kehanetleri-nelerdir,ZBDhTWx6AkupBffp-sGj7g/eleDQ-w9H0SZWqJV-3djeKw> (Erişim Tarihi: 20.03.2024).

O'CARROLL, Lisa (2024). "EU Foreign Policy Chief Says Israel Failed To Engage With Brussels Peace Summit", <https://www.theguardian.com/world/2024/jan/22/eu-foreign-policy-chief-vows-to-push-for-two-state-solution-in-middle-east> (Erişim Tarihi: 20.03.2024).

ONAR, Sinem ve UÇURUM, Buse (2022). "Ukrayna Savaşı'nın Günlük Haber Sitele-  
rindeki Yansıması - Türk Basınından Yeni Akit ve Sözcü Gazeteleri Örneğinde  
Bir Analiz", **Turkish Studies**, Cilt: 17, Sayı: 6, ss. 1277-1296.

RSF (Reporters Without Borders). (2023). "Israeli politicians call for journalists in Gaza to be killed", <https://rsf.org/en/israeli-politicians-call-journalists-gaza-be-killed> (Erişim Tarihi: 20.03.2024).

TOSUN, Mehmet (2023a). "Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, 'Gazze'deki Hastaneyi Hamas Vurdu' İddiasını Yalanladı", <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dezenformasyonla-mucadele-merkezi-gazzedeki-hastaneyi-hamas-vurdu-iddiasini-yanlanladi/3023777> (Erişim Tarihi: 28.12.2023).

TOSUN, Mehmet (2023b). "Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, İsrail'in 'Yaralı Görüntülerinin Sahte Olduğu' İddiasını Yalanladı", <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dezenformasyonla-mucadele-merkezi-israilin-yarali-goruntulerinin-sahte-oldugu-iddiasini-yanlanladi/3053745> (Erişim Tarihi: 15.12.2023).

TOSUN, Mehmet (2023c). "Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, İsrail'in 'Yaralı Görüntülerinin Sahte Olduğu' İddiasını Yalanladı", <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dezenformasyonla-mucadele-merkezi-israilin-yarali-goruntulerinin-sahte-oldugu-iddiasini-yanlanladi/3053745> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).

TRT HABER (2023). "Şifa Hastanesinin Altında Hamas Karargahı Var İddiasına Yalanlama", <https://www.trthaber.com/haber/gundem/sifa-hastanesinin-altinda-hamas-karargahi-var-iddiasina-yanlanlama-815325.html> (Erişim Tarihi: 06.01.2024).

TRT HABER (2023). "İsrail'in Han Yunus'taki Bir Evi Bombalaması Sonucu 15 Filistinli Öldürüldü", <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israilin-han-yunusta-ki-bir-evi-bombalamasi-sonucu-15-filistinli-olduruldu-807371.html> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).

- YAYLA, Atilla (2020). “Totaliterizm ve Dezenformasyon”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 98, ss. 125-146.
- YILDIZALP, Merve (2023). “Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, ‘Hamis, Şifa Hastanesi’nde İsrail İle Çatışıyor’ İddiasını Yalanladı”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dezenformasyonla-mucadele-merkezi-hamas-sifa-hastanesinde-israil-ile-catisiyor-iddiasini-yanlanladi/3054866> (Erişim Tarihi: 15.12.2023).
- YOLOĞLU, Nurhayat (2017). “Küresel Medya ve İletişim Anlayışında Aktüel Enformasyondan Dezenformasyona Yöneliş”, **Middle Black Sea Journal of Communication Studies**, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 8-15.
- ZAŁOGA, Wiesława (2022). Disinformation in the Age of the Digital Revolution in the Aspect of State Security. **Wiedza Obronna**, Cilt: 280, Sayı: 3, ss. 43-62.
- WARDLE, Claire ve DERAKHSHAN, Hossein (2017). “Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making”, <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html> (Erişim Tarihi: 25.12.2023).